

Date: 17th May-2025

SHAXSTÍN GENDER IDENTIFIKATORLÍQ MAZMUNÍN IZERTLEW

Berdaq atındaǵı Qaraqlapaq mámleketlik universitet "Ámeliy psixologiya" tálim baǵdarı studentleri

Aytbaeva Maral., Uzaqova Araylim., Baxitbaeva Dilnaz

Annotaciya: *Bul maqala zamanagóy feministikalıq teoriyada áhmiyetli orın tutatuǵın shaxstın gender identifikatorlıq mashqalasın kórip shıǵadı. Maqalada gender identifikatorlıǵı, identifikaciya formaları, hám hár qıylı jantasıwlar (máselen, anglo-amerika feministik mektebi, francuz mektebi, Yu. Kristeva hám R. Braydottiniń teoriyaları) tallanadı.*

Gilt sózler: *gender, jınıs, identifikaciya, shaxs, psixologiyalıq rawajlanıw, gender roli, sociallıq norma.*

Kirisiw. Zamanagóy jámiyette gender máselesi tek ǵana sociallıq turmıs emes, al psixologiyalıq hám mádeniy identifikaciya jaǵınan da áhmiyetli temaǵa aylandı. Gender identifikaciyası - bul insannıń óz jınısıy rolin qalay túsiniwin, seziwin hám jámiyette óz ornın qalay belgilewin kórsetiwshi túsiniw esaplanadı. Shaxstın gender identifikaciyalıq mazmunı kóp faktorlardıń - biologiyalıq, psixologiyalıq, sociokulturallıq hám kommunikativlik processlerdiń óz ara tásiiri nátiyjesinde qalıplesedi.

Gender identifikaciyası - bul shaxstın ózin erkek yaki hayal sıpatında, yaki usı dástúriy bólimshelerden tısqarıdaǵı genderlerde ańlaw procesi bolıp, ol psixologiyalıq rawajlanıwdıń áhmiyetli faktorlarınan biri esaplanadı. Búgingi kúnde gender túsiniǵı biologiyalıq jınısqa qaraǵanda keńirek sociallıq hám psixologiyalıq kategoriyalardı iye bolıp barmaqta. Ásirese, jas áwlad arasında gender identifikaciyasına baylanıslı túsiniwler ózgerip, quramalasıp barmaqta. Bul process psixologlar ushin izertlewdiń áhmiyetli baǵdarlarınan birine aylanǵan.

Tıykarǵı bólim. Psixologiya páninde gender identifikaciyasınıń qalıplesiwi haqqında túrli teoriyalar bar. Z.Freydtiń [1] psixanalitikalıq qatnasında gender identifikaciya Oidip kompleksin jeńiw arqalı qalıplesedi, Erik Erikson [2] bolsa onı jeke ózlikti tabıw procesi sıpatında talqılaydı.

L. Kolberg [3] gender identifikaciyasın basqıshpa-basqısh rawajlanatuǵın kognitiv process sıpatında túsindirip, balalar dáslep jınıslıq ayırmashılıqlardı tán aladı, keyin ala ózin sol jınısqa tiyisli dep esaplay baslaydı. Zamanagóy teoriyalarda bolsa mádeniyat, jámiyet, sociallıq baylanıs ortalıǵınıń áhmiyeti atap ótıledi.

Gender identifikaciyası balalıq dáwirinde qalıplesedi hám kóp faktorlarǵa baylanıslı: shańaraq, qorshaǵan ortalıq, bilimlendiriw mákemeleri, ǴXQ hám sociallıq tarmaqlar. Ata-analardıń tárbiyası, rollerge bolǵan qatnası, balanıń óz jınısına baylanıslı tásirlerdi qalay qabıl etiw, jámiyettegi gender stereotipleri bul processte sheshiwshi rol oynaydı.

Date: 17th May-2025

Ayırım jaǵdaylarda, shaxs óziniń biologiyalıq jınısına sáykes kelmeytuǵın identifikaciyanı sezedi. Bunday jaǵdaylar gender disforiyası dep júritiledi. Bunday shaxslar ózin jámiyette ózine sáykes gender rolde tutıwǵa umtıladı. Gender disforiyası kóplegen psixologiyalıq hám sociallıq mashqalalardı keltirip shıǵarıwı múmkin, sonıń ushın transgender shaxslar ushın psixologiyalıq járdem hám qollap-quwatlaw zárúr esaplanadı.

Gender identifikaciyasınıń qalıplesiwi psixologiyalıq faktorlar menen tıǵız baylanıslı. Bul process kóplegen faktorlardıń tásirinde rawajlanadı:

Rawajlanıw basqışları: Kishi jastaǵı balalar ózleriniń genderin qalay túsiniwi hám anıqlawınıń bir bólegi bolıp, bul olardıń sanalı hám dástúriy emes tájiriybeleri arqalı qalıpleseı. Máselen, balalar gender menen baylanıslı hár qıylı oýınlarda qatnasıp, jámiyettegi dástúriy rollerdi qabıl etedi yamasa biykarlaydı.

Ishki sezimler: Shaxstıń gender identifikaciyası kóbinese biologiyalıq jınısına qarama-qarsı bolıwı múmkin. Mısalı, biologiyalıq jaqtan erkek bolǵan bir shaxs ózin hayal sıpatında seziniwi múmkin. Bunday jaǵdaylar gender disforiyası (gender menen baylanıslı qolaysızlıq) dep ataladı.

Gender roli hám stereotipleri: Jámiyette erkek hám hayalǵa tán sıpatlar hám roller haqqında hár qıylı stereotipler bar. Psixologiyalıq rawajlanıw dawamında, shaxslar bul stereotiplerge tásir etiwı yamasa olardı biykar etiwı múmkin.

Gender identifikaciyasınıń jantasıwları hám kategoriyaları quramalı hám keń sheńberge iye bolıp, birneshe zamanagóy ilimiy dereklerde tómendegi tiykarǵı jantasıwlar kórsetiledi:

Binarlıq jaqınlasıw (Binary approach): Bul jantasıwda tek eki jınıs (erkek hám hayal) bar dep esaplanadı. Bul jantasıw biologiyalıq jınısqa tiykarlanadı hám gender identifikaciyasınıń tek eki forması, yaǵnıy erkek hám hayal sıpatında kóruleı.

Gender spektri (Gender spectrum): Gender identifikaciyası tek erkek hám hayal menen sheklenbeydi, al hár qıylı aralıq jaǵdaylar, máselen, non-binary (ekilemshı jınısqa kirmeytuǵın) hám genderfluid (waqtı-waqtı menen jınısın ózgerdetuǵın) sıyaqlı identifikaciyalardı óz ishine aladı.

Non-binary (Eki jınıslı emes): Ózin tek erkek yamasa hayal dep sezbeytuǵın, al genderdi keńirek spektrde, yaǵnıy hár qıylı sezim jaǵdayları hám ózgerislerge sáykes túrde kóretuǵın shaxslar.

Transgender: Óziniń biologiyalıq jınısına salıstırǵanda basqa jınıstı tańlaǵan hám identifikaciya etken shaxslar. Transgender hayallar biologiyalıq erkek bolıwına qaramastan, ózin hayal sıpatında sezinedi hám kerisinshe, transgender erkekler bolsa biologiyalıq hayal bolıwına qaramastan, ózlerin erkek sıpatında identifikaciya etedi.

Agender: Jınısıy identifikaciyanı sezbeytuǵın yamasa jınısıy identifikaciyası joq dep esaplaytuǵın shaxslar.

Genderfluid: Óz jınısın turaqlı túrde ózgerdetuǵın yamasa waqtıń ótiwi menen túrlishe sezinetuǵın shaxslar.

Juwmaq. Shaxstin gender identifikaciyası - bul biologiyalıq emes, al tereń psixologiyalıq hám sociallıq process. Psixologlar, oqıtıwshılar hám ata-analar bul máselege

Date: 17th May-2025

sanali qatnasta bolıwı kerek. Balalarǵa ózin-ózi ańlawǵa imkaniyat beriw, sociallıq basımlardan jıraq tárbiya usılların engiziw, gender disforiya jaǵdaylarında psixologiyalıq járdem kórsetiw - zamanagóy psixologiyanıń áhmiyetli wazıypalarınan biri.

PAYDALANILǴAN ÁDEBIYATLAR DIZIMI:

1. Freud, S. (1905). Three Essays on the Theory of Sexuality.
2. Erikson, E. (1968). Identity: Youth and Crisis.
3. Kohlberg, L. (1966). A cognitive-developmental analysis of children's sex-role concepts and attitudes.
4. G'oziyev, E. Ontogenez psixologiyasi. – Toshkent: 2010
5. Nishanova Z.T., Kamilova N.G., Abdullayeva D.U., Xolnazarova M.X. Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik-psixologiya.- Toshkent: 2018.

